

‘Wat moet ons Nederland al lyden’

Zingen over rampen, 17de-19de eeuw

Nadat de orkaan Irma over Sint Maarten was geraasd, najaar 2017, nam een groep jonge Nederlandse Youtubers een lied op voor de slachtoffers. Niets nieuws onder de zon: Bob Geldoff deed het in 1988 met BandAid, en ook in de 19de eeuw zamelden mensen geld in met smartlappen. Maar er werd niet alleen uit liefdadigheid rampen gezongen. **Lotte Jensen** vertelt waarom er zulke sensationele liederen bestonden over branden, overstromingen en insectenplagen.

Een rampzalige overstroming in Gelderland in 1809 (afbeeldingen tenzij anders vermeld Rijksmuseum Amsterdam).

Op 31 december 1790 miste het zo erg in Amsterdam dat mensen geen hand voor ogen konden zien. Koetsen raakten te water en tientallen personen verdronken in de gracht. Het twaalf coupletten tellende ‘Treur-lied, Op de droevige en akelige toestand van de laatsten Dag in ‘t Jaar 1790’ deed verslag van de ernst van de situatie: ‘Wel veertig mensen zo men zyt, / Die raakte om het Leeven, / En nog wel vyftig zyn bevyrd/ Die daar nog hulpe kreegen/ Door meenig een de Burgerschaar, / Raakte

menig een uit gevaar, / Redde haar om het even/ Menschen, / Al na hun zin en wenschen.’

Wie het zong, liet vele tragische ongevallen de revue passeren. Zo was een zoon op weg naar het huis van zijn vader, maar verdronk pal voor diens deur. Een dienstmeid was samen met een klein kind op de arm te water geraakt. Hun jammerkreten hadden niet geholpen. Een minnaar raakte helemaal buiten zinnen toen het lichaam van zijn aanstaande bruid uit de grachten werd opgedregd.

Paniek breekt uit bij acteurs en musici in de orkestbak als de coulissen brandend omvallen in de Amsterdamse Schouwburg op 12 mei 1772. Daarnaast: de nog smeulende ruïne.

Israëlieten niet toestond het land te verlaten. Een liedje over een muggenplaag in Friesland in 1664 trekt bijvoorbeeld de parallel tussen Gods straf voor het Egyptische volk en hoe hij nu zijn toorn wierp over de Friezen: 'Zoo werd' mee bematight onse Somer-plaisier, / Met 't quellen, en 't steken van dit kleyn Dier.' Diep religieus was ook de motivatie van Cornelis van Rhijnenburgh, de raad, schepen en heelmeester te Medemblik. In het somber gestemde 'De sonden slaan wonden' (1661) gaf hij een lange opsomming van alle rampen waaronder Holland de laatste decennia Holland had gezocht, variërend van mislukte oogsten tot de pest. Er restte slechts bidden tot de Heer in de hoop dat hij het volk zou sparen van verdere rampen. Ook boer en ouderling Cornelis Maertsz. bood in zijn 'Hollants Plagen' (1661) een minutieus overzicht van alle historische rampen die het 'Vaderland' hadden getroffen, van een grote muizenplaag tot de verwoestende buskruitexplosie te Delft in 1654. Dit alles om die ene religieuze boodschap te ondersteunen: God strafte de mensheid om haar zonden; alle reden dus om tot inkeer te komen.

'Traanenperssend Nieuws'

Schrijvers van rampliedereren speelden sterk in op de emoties van de toehoorders door het menselijke leed uit te vergroten. Het wemelde van de clichés en emotionele uitroepen. Wie werd niet geraakt door een stervend kindje op de arm van een dienstmeisje? Wie kon het droog houden bij de gedachte dat de storm zoveel echtgenoten, geliefden en kinderen had weggerukt? Of bij het verhaal van de zuigeling in de wieg die moederziel alleen op de golven dreef?

De kroon spande wat dat aangaat ongetwijfeld *Traanrijk en Troosthart* van de Alkmaarse predikant Olivier Porjeere. In een muzikale dialoog deden de personages Traanrijk en Troosthart hun ooggetuigenverslag van de verschrikkelijke overstroming die op 14 november 1775 grote delen van Nederland onder water had gezet. Zelf hielden zij het ook niet droog bij dit 'traanenperssend Nieuws' over het 'kookken van de zee' dat schepen aan duizend stukjes deed slaan. Het vee werd verzwolgen en talloze lijken dreven rond in het water. Op slag waren dorpelingen van 'goed en graan' beroofd, hetgeen tot schrijnende taferelen leidde. Wonderbaarlijke reddingen waren er ook. Een vader wist zich ternauwernood uit de golven te redden en sloot zijn geliefden weer in de armen: 'Dra worden vrouw en kroost in ieder' arm genoomen/ Het kindermondje kuscht zijn' Vader welleskom.' Juist die emotionele lading maakte mensen vatbaarder voor de

onderliggende godsdienstige boodschap. Zo zingt Traanrijk: 'Wij beeven voor dien God, die alles heeft geschaapen/ Die winden wakker klopt- en wederom doet slaapen./ Die wolk en golf regeert- en rust na ramp bereid/ We aanbidden Hem, die leeft in zijn voorzienigheid.'

'Breng een offer aan hun lijden'

Halverwege de 19de eeuw kregen de rampliedereren er nog een functie bij: geld inzamelen voor de slachtoffers van de rampen die ze bezongen. Dit gebeurde bijvoorbeeld na de grote overstromingen in Gelderland in 1861: 'Komt waarde landgenooten,/ Geef thans naar zijnen rang en stand/ Breng een offer aan hun lijden/ Dat zal u en hen verblijden.' Ook bij scheepsrampen werd een beroep gedaan op de vrijgevigheid van landgenoten. Zo verkocht een Middelburgse boekhandelaar het lied *Vreeselijke ramp der Visscherij van Scheveningen* ten behoeve van de 32 weduwes en bijna honderd weeskinderen die waren achtergebleven na het vergaan van de Scheveningse vloot in de najaarsstorm van 1883. Ook de nabestaanden van de Columbus I, de Cornelia en de Rijn werd een hart onder de riem gestoken. De Vlaardingse drukkers Dorsman & Odé verkochten voor de prijs van 15 cent een uitgebreid muzikaal relaas van de ondergang van deze schepen op 27 januari 1884. De toehoorders kregen concrete aanwijzingen wat zij met hun giften konden doen: 'Waar zal ik mijne gave zenden? Wel bij Dorsman & Odé/ Staat een bus voor die ellende,/ Deel dan dáár uw gave mee'. Tegenwoordig bezingen we geen rampen meer om stichtelijk te vermanen of om nieuws te verbreiden. Het liefdadigheidsmotief herkennen we echter wel. Zo bezien zijn de ouderwetse rampliedereren toch ineens verrassend actueel.

Lotte Jensen is hoogleraar Nederlandse literatuur- en cultuurgeschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Ze leidt een onderzoeksproject over de rol van rampen in lokale en nationale identiteitsvorming in Nederland tussen ca. 1400 en 1900.

VERDER LEZEN

- ▶ **Cor van der Heijden**, *Rampen en plagen in Nederland 1400-1940. Pestbacillen, paalwormen en plunderende Moskovieters*, Europese Bibliotheek, 2004
- ▶ **Natascha Veldhorst**, *Zingend door het leven. Het Nederlandse liedboek in de Gouden Eeuw*, AUP, 2009